

فهرست نویسی منابع اینترنتی فارسی

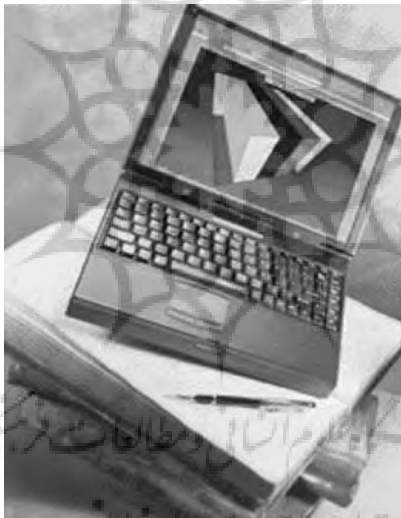
• عبدالرضا نوروزی چاکلی
عضو هیات دانشگاه شاهد

روشهای طراحی صفحات و سازماندهی اطلاعات در اینترنت به گونه‌ای است که در یک جستجوی ساده تعداد بسیار زیادی منبع مرتبط یا نامرتب بازمی‌شود و این امر در تضاد با هدف اصلی ذخیره و بازیابی اطلاعات، «یعنی» دستیابی به بیشترین اطلاعات مرتبط در سریعترین زمان ممکن برای کاربر مناسب است.

کتابداران و اطلاع‌رسانان سالهاست در زمینه سازماندهی اطلاعات (فهرست نویسی و نمایه سازی و رده‌بندی) فعالیت فکری و عملی دارند و تجربیات فراوان و مناسبی جهت سامان‌دهی منابع اطلاعات و حل مشکلات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی اندوخته‌اند. یکی از راهکارهای جلوگیری از

مشکلات پدید آمده در زمینه جستجو و بازیابی اطلاعات در اینترنت استفاده از این تجربیات ارزنده است. تولید کنندگان اطلاعات، طراحان صفحات و موتورهای کاوش اینترنت می‌توانند با بهره‌گیری از شیوه‌های سازماندهی اطلاعات که توسط کتابداران به کار گرفته شده راهبردی سازنده در دسترسی به اطلاعات از طریق اینترنت ارائه کنند.

با توجه به مطالب ذکر شده در بالا یکی از راهکارهای پیشنهادی جهت بهینه‌سازی ذخیره و بازیابی اطلاعات در اینترنت، فهرست‌نویسی منابع اینترنتی است. در این روش با رویکردی کتابدارانه به منابع و سایتها نگاه می‌شود و روش‌های بازیابی اطلاعات در اینترنت نیز براساس تجربیات چندین ساله در پاسخگویی به کاربران کتابخانه طراحی می‌شود. بنابراین از آنجایی که شیوه‌های کنونی نمایه‌سازی اطلاعات که اساس کار موتورهای کاوش اینترنت قرار گرفته، نیازهای

■ بررسی مسائل فهرست نویسی منابع اینترنتی در ارائه دستنامه پیشنهادی برای کتابخانه‌های ایران (پایان نامه کارشناسی ارشد)
■ دانشجو: محسن حاجی زین العابدینی
■ استاد راهنما: دکتر رحمت الله فتاحی
■ استاد مشاور: فاطمه (بهار) رها دوست
■ تهران: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی
■ سال ۱۳۸۱

تاکنون درباره اینترنت، مقالات و کتابهای فراوانی، عمدتاً در خود اینترنت، منتشر شده که نشانگر اهمیت و نقش آن در زندگی کنونی ماست. مطالعه این منابع ما را با دو دیدگاه متفاوت درباره اینترنت مواجه می‌سازد. دیدگاه اول بسیار مثبت و اغراق‌آمیز است تا جایی که کلید حل تمام مشکلات را در اینترنت جستجو می‌کند. مرور منابع و نوشتارهای موجود در مورد اینترنت و تعریف و تمجیدهای فراوان از آن در اکثر متون شاهد این مدعا است. دیدگاهی دیگر که واقعی‌تر به موضوع می‌نگرد معتقد است مشکلات فراوانی در زمینه‌هایی همچون سازماندهی، جستجو و بازیابی اطلاعات در اینترنت وجود دارد که مقالات فتاحی (۱۳۷۸)، ویلیام کتز (۱۹۷۷)، شلیکتینگ و نیلسن^۲ و دانیل^۳، حاکی از این دشواری‌هاست.

مسائل و مشکلات اینترنت که از آنها سخن گفته می‌شود و اکنون توجه متخصصان را به خود معطوف داشته، حول محور جستجو و بازیابی اطلاعات در اینترنت و به ویژه معضلات بازیابی مطالب بسیار زیاد و نامرتب آن دور می‌زند (فتاحی، ۱۳۷۸). در حال حاضر

کار برای این پدیده رو به گسترش را بر آورده نمی‌سازد، و با توجه به اینکه عدم بکارگیری راهکارهای صحیح و مناسب جهت سازماندهی اطلاعات اینترنت علاوه بر اتلاف وقت زیاد، علاقه‌مندان را از دستیابی به منابع مفید محروم می‌کند، باعث شده تا محقق این پایان نامه بررسی کارهای صورت گرفته در این زمینه و ارائه راهکارهای عملی مناسب در این راستا را در دستور کار خود قرار دهد.

از جمله مشکلات دیگری که باعث شده تا پژوهشگر به این موضوع هدایت شود مشکلات موتورهای کاوش در استخراج منابع فارسی اینترنتی و همچنین عدم آشنایی طراحان این منابع با روش کار موتورهای کاوش بسیاری از منابع فارسی و توجه نکردن آنان به گنجاندن اطلاعات کلیدی این منابع در مناطقی که موتورهای کاوش به استخراج و نمایه سازی اطلاعات می‌پردازند می‌باشد.

محقق که هم اکنون عضو هیأت علمی و معاون مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی وزارت جهاد کشاورزی می‌باشد، عمده‌ترین سابقه فعالیت تخصصی چند سال گذشته خود را در حوزه سازماندهی اطلاعات سپری نموده است؛ لذا به نظر می‌رسد که دارا بودن تخصص و عهده‌دار، مسئولیت مستقیم عملیات فهرست نویسی، رده‌بندی و نمایه‌سازی منابع اطلاعاتی، وی را از صلاحیت لازم برای پرداختن به مسائل نوین سازماندهی منابع اینترنتی برخوردار ساخته و او را در دستیابی به اهداف پژوهش یاری رسانیده است.

هدف از این پژوهش که با روش کتابخانه‌ای و از نوع توسعه‌ای به انجام رسیده بررسی و تحلیل آخرین فعالیت‌ها و تحقیقات در زمینه سازماندهی اطلاعات در اینترنت و ارائه یک الگوی مناسب برای فهرست نویسی منابع اینترنتی فارسی و در حقیقت رسیدن به الگویی است که کتابخانه‌ها بتوانند براساس آن، پس از انتخاب منابع اینترنتی، آنها را به نحو مناسب سازماندهی کرده و دسترس‌پذیر سازند. جامعه این پژوهش را آن دسته از سایت‌های اینترنتی فارسی که معیارهای مورد نظر پژوهشگر را دارا می‌باشند تشکیل می‌دهد. بر این

اساس اطلاعات مورد نظر از طریق جستجو زیرکلید واژه «ایران» در موتور جستجوی Google و تطبیق نتیجه جستجو با معیارهای تدوین شده مورد نظر گرد آوری شده و پس از تحلیل و بررسی، هریک از این سایت‌ها متناسب با اهداف، سوالات و روش پژوهش مورد استنتاج قرار گرفته است. از جمله عمده‌ترین محدودیت‌های عنوان شده در تحقیق حاضر نیز می‌توان به نو بودن موضوع و محدود بودن تعداد پیشینه‌هایی که به ارائه تصمیمات و راهکارهای جدی و مناسب در این زمینه، پرداخته باشند، عدم امکان دسترسی به اطلاعات موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی به دلیل در اختیار نداشتن کارت اعتباری، و همچنین عدم هماهنگی قالب بسیاری از اطلاعات دریافتی از مؤسسات بین‌المللی فهرست‌نویسی با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای داخلی اشاره کرد. بر همین اساس محقق پس از ذکر توجهاتی که ویرایش دوم قواعد فهرست نویسی انگلو آمریکن به فهرست نویسی منابع الکترونیکی می‌بذول داشته است به ارائه نتایج کلیه مقالات و استانداردهای بین‌المللی مرتبط داخل و خارج و همچنین معرفی طرح‌های گسترده فهرست نویسی منابع اینترنتی همچون «طرح اینترنت»، «طرح سی. آی. آر. پی» و «طرح کورک»، که تا زمان انجام این تحقیق به اجرا در آمده‌اند به عنوان پیشینه پرداخته است. فهرست نویسی منابع اینترنتی در این طرح‌ها عمدتاً به صورت خودکار بر مبنای استانداردهای ابر داده‌ای انجام می‌پذیرد همچنین از بررسی پیشینه‌های مزبور چنین برمی‌آید که علیرغم جدید بودن فهرست نویسی منابع اینترنتی، مطالعات و پژوهش‌های زیادی در این زمینه صورت گرفته است. طرح‌های تحقیقاتی متنوع و فراوانی توسط مراکز اطلاع رسانی و کتابخانه‌های بزرگ در آمریکا، اروپا و استرالیا در این خصوص به اجرا در آمده که هر یک به جنبه‌ای از موضوع پرداخته‌اند و گر چه برخی از آنها در بردارنده اطلاعاتی موازی‌اند، اما همه آنها در کل در جهت تکمیل همدیگر گام برداشته‌اند. در یک جمع بندی کلی در این خصوص می‌توان اذعان داشت که در

زمینه‌فهرست نویسی منابع اینترنتی، پژوهش یا نوشته‌ای که مشخصاً به رویکرد مورد نظر تحقیق بپردازد وجود نداشت و پژوهش‌های صورت گرفته مرتبط نیز کلاً در خارج از ایران بوده است و پیشینه‌های داخلی هر یک به بخش یا جنبه‌ای از مسائل مرتبط با این پژوهش پرداخته‌اند.

در فصل سوم پایان نامه، به بررسی تحلیلی موضوع و ضرورت پژوهش در آن پرداخته شده است. در این فصل همه راهکارهای موجود در زمینه روش‌های مختلف سازماندهی اطلاعات بررسی شده و معایب و محاسن هر یک جهت ارائه یک الگو که روشی مناسب و منطبق با ویژگی‌های منابع زبان فارسی باشد، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. بر این اساس ابتدا به مسئله فهرست‌های کتابخانه‌ای و روند رایانه‌ای شدن آنها اشاره شده و در ادامه به تأثیر اینترنت بر روند سازماندهی اطلاعات در کتابخانه‌ها، روش کار موتورهای کاوش در سازماندهی منابع، مشکلات مربوط به جستجو و بازیابی اطلاعات در موتورهای کاوش و دلایل بوجود آمدن آنها، استفاده از طرح‌های رده‌بندی در سازماندهی منابع اینترنتی، مهار واژگانی در اینترنت، مشکلات فهرست‌نویسی منابع اینترنتی و ارائه راهکارهایی برای هرکدام، ابرداها و نقش فهرست نویسی منابع اینترنتی، استاندارد Z ۳۹/۵۰ برای جستجو و بازیابی اطلاعات مدارک، مارک و نهایتاً مدیریت فهرست نویسی منابع اینترنتی پرداخته شده است. محقق دلیل اصلی گنجانیدن مباحث فصل سوم را آشنا نمودن ذهن خواننده با مفاهیم و موضوعات وابسته و ایجاد یک پیش زمینه برای وارد شدن به موضوع اصلی و خلق تصویری روشن از سازماندهی اطلاعات در اینترنت می‌داند.

در فصل بعدی پژوهش به روش پژوهش و گردآوری اطلاعات پرداخته شده است. محقق در این فصل علاوه بر پرداختن به مسائل روش‌شناسی مربوط به تحقیق خود، معیارهایی را که برای گردآوری اطلاعات در نظر گرفته است مورد اشاره قرار داده است.

فصل پنجم به تجزیه و تحلیل داده‌ها و ارائه یافته‌های تحقیق می‌پردازد. به عبارت دیگر در این فصل که بخش اصلی پژوهش به حساب می‌آید، ارزیابی میزان بکارگیری عناصر ابرداها در منابع اینترنتی فارسی، دستنامه فهرست‌نویسی منابع اینترنتی، کاربردگره ورود اطلاعات کامپیوتری و نمونه‌ای از سایتهای فهرست‌نویسی شده با استفاده از دستنامه و کاربردگره فهرست‌نویسی منابع اینترنتی ارائه می‌شود. در بین سایتهای برگزیده که در فصل حاضر مورد تجزیه و

تحلیل قرار گرفته می‌توان سایت‌های برخی از کتابها و مراجع اسلامی، روزنامه‌ها، سازمانهای علمی و فرهنگی، دانشگاهها، نهادها و وزارتخانه‌ها و برخی شرکتها را ملاحظه نمود.

در فصل پایانی نیز خلاصه یافته‌ها، نتیجه‌گیری و پیشنهادات پژوهشی بر اساس پرسش‌های اساسی تحقیق آورده شده است. از مهمترین یافته‌های تحقیق حاضر می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱- مهمترین دلایل فهرست نویسی منابع اینترنتی عبارتند از مسائل و مشکلات جستجو و بازیابی اطلاعات در اینترنت از طریق موتورهای کاوش، تواناییها، مزایای فهرست‌های کتابخانه‌ای در سازماندهی اطلاعات و حل مشکلات جستجو و بازیابی اطلاعات، فراهم آوری امکان دسترسی به منابع ارزشمندی که به طور روز افزون به اینترنت افزوده می‌شد و کتابخانه‌هزینه کمی برای تهیه آنها پرداخت می‌کند و ایجاد و گسترش کتابخانه‌های دیجیتال.

۲- بررسی‌های تحقیق‌های صورت گرفته در این زمینه نشان می‌دهد که به موازات تلاش متخصصان رایانه و اینترنت برای حل این معضل، کتابداران و اطلاع رسانی نیز کوشش‌هایی را آغاز کرده‌اند تا توانمندی خود را در این مقوله نمایان سازند عمده‌ترین این تلاشها توسط مراکز و کتابخانه‌های بزرگی همچون او. سی. ال. سی. و کتابخانه کنگره آمریکا و در قالب طرح‌هایی همچون اینترنت، سی. آی. آر. پی، کورک و کانسر می‌باشد.

۳- در خصوص روش‌های سازماندهی اطلاعات در اینترنت، بررسی‌های به عمل آمده در تحقیق حاضر نشان می‌دهد که دو روش مهم برای سازماندهی اطلاعات در اینترنت وجود دارد که عبارتند از: الف: ایجاد پیشینه‌های کتابشناختی با استفاده از قواعد عام فهرست نویسی و قواعد خاص منابع اینترنتی (روش کلاسیک فهرست نویسی و رده بندی)

ب: ایجاد پیشینه‌های کتابشناختی با استفاده از روشهای ابرداها

۴- نتایج بررسی‌های انجام شده در پژوهش حاضر نشان می‌دهد که روش سازماندهی ابرداها‌ای علیرغم مزایای فراوان، برای منابع فارسی مناسب نیست و بهترین روش سازماندهی برای منابع اینترنتی فارسی، سازماندهی این منابع با روش فهرست نویسی است.

۵- از دیگر یافته‌های قابل ذکر این تحقیق در خصوص مسائل و مشکلات عمده فهرست نویسی منابع اینترنتی است. که در مجموع محقق عمده‌ترین این مشکلات را به دلیل نبودن موضوع می‌داند و

ایران به این امر می‌پردازد و فهرست نویسی منابع اینترنتی را به طور عام و فهرست نویسی منابع اینترنتی فارسی را به طور خاص مورد نظر قرار می‌دهد. بر این اساس تحقیق حاضر در نوع خود منحصر به فرد بوده و از نظر روش گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات می‌تواند راهگشای تحقیقات بعدی که در این خصوص به انجام می‌رسد باشد. از نکات قابل ذکر در این تحقیق می‌توان به ارائه راهکاری نهایی در خصوص فهرست‌نویسی منابع اینترنتی فارسی و پیشنهاد عدم استفاده از ابر داده‌ها برای فهرست‌نویسی این نوع منابع و همچنین تدوین طرح ابر داده‌ای مناسب برای منابع اینترنتی فارسی اشاره کرد. همچنین از منظری دیگر می‌توان اذعان داشت که این پژوهش باب جدیدی را پیش روی متخصصان سازماندهی در کشور گشوده و آنان را به موضوعات خاص‌تر و نوین‌تری که شاید سؤالات زیادی را از ذهن آنان پاک کرده و در عین حال پرسش‌های بسیار دیگری که خود می‌تواند سر منشأ تحقیقات جدی‌تر و دامنه‌دارتری باشد را برای آنان به ارمغان بیاورد هدایت می‌کند.

منابع

۱- فتاحی، رحمت‌الله، ۱۳۷۸. «اینترنت در سازماندهی اطلاعات، فهرست نویسی و رده بندی»، در اینترنت: جنبه های نظری و کاربردی آن در کتابخانه، مراکز آموزشی و تحقیقاتی. تهران: کتابدار، ص ۱۸۱ - ۱۶۶.

2 - Katz Chapter 9 : William . Introduction
And Reference . Services. New Tark : Megraw _ 107 .
Itiu .1997 .To Reference Work Internet
Detectiin Analysis Of www Search Enghes . Carsten Erik
3 _Schichting Irlsen . Signal .(Online)

۴- دانیل، هیتز (۱۳۷۹) «فهرست نویسی منابع اینترنت»، ترجمه اعظم صنعت جو. پژوهشنامه اطلاع رسانی. س. سوم، ش. دهم، (خرداد ۹: ص. ۸ - ۶.

پی نوشت‌ها:

- 1_ Katz
- 2_schlichting & Nilsen
- 3_Heather Daniel

معتقد است که با گذر زمان طبیعتاً راه حل‌های بیشتری و مناسبتری برای رفع این مشکلات ارائه خواهد شد.

۶- در این پژوهش، متناسب با وضعیت حال حاضر منابع اینترنتی فارسی، دستنامه‌ای تدوین شده که قواعد ارائه شده در آن برای فهرست نویسی منابع اینترنتی فارسی به کار می‌رود. این دستنامه با استفاده از قواعد فهرست نویسی انگلو آمریکن، قواعد به کار گرفته شده در طرح‌های فهرست‌نویسی منابع اینترنتی و الکترونیکی، اصول و قواعد فهرست نویسی منابع فارسی و نمونه‌های منابع اینترنتی فهرست‌نویسی شده تهیه شده است. همچنین جهت ورود اطلاعات کامپیوتری منابع اینترنتی فارسی نیز کار برگه‌ای براساس فیلدهای اطلاعاتی موجود در منابع اینترنتی، دستورالعمل‌های دستنامه، نمونه‌های مورد استفاده در طرح‌هایی چون اینترکت و رهنمودهای مارک و فیلدهای اطلاعاتی در راهنمای نرم‌افزار مارک‌آیت طراحی شده است. از مهمترین پیشنهادات تحقیق حاضر نیز می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- ۱- تدوین استاندارد انتشار صفحات اینترنتی و در اختیار قرار دادن آن‌ها بدست عموم
- ۲- قرار دادن این استاندارد به همراه شیوه فهرست نویسی منابع اینترنتی در سر فصل دروس سازماندهی دانشگاه
- ۳- تلاش کتابخانه ملی در تشکیل کمیته‌ای برای تدوین و انتشارات استانداردهای ابر داده‌ای برای منابع فارسی
- ۴- حرکت نرم افزارهای کتابخانه‌ای ایران در ایجاد پیشینه‌های کتابشناختی برای منابع اینترنتی
- ۵- طراحی موتورهای کاوشی که قادر به بازیابی منابع اینترنتی فارسی باشند.

کلام آخر

کتابداران و اطلاع رسانی بنا به وظایف تخصصی خود همواره درصدد تدوین شیوه‌ها و بکارگیری ابزارهایی برای به کنترل در آوردن منابع اطلاعاتی هستند. آنچه در دهه گذشته ذهن کتابداران را به خود مشغول داشته است، بحث آینده سازماندهی و تغییر قالب منابع اطلاعاتی و چگونگی سازماندهی، دسترسی و اشاعه این نوع منابع بوده است. هر چند در اقصی نقاط جهان همواره بررسی‌ها و پژوهشهایی در جهت ارائه راهکارهایی عملی برای رفع این مسائل به انجام رسیده اما شاید تحقیق حاضر نخستین تحقیق جدی باشد که در